

The Capacity and Function of Murals in the Interaction and Improvement of Urban Spaces

Mohammad Kazemi Rad ^{1*}

1. Lecture, Department of Painting, Faculty of Art and Architecture, University of Guilan, Rasht, Iran

Highlights:

- Urban murals, as a type of visual art that is mainly formed on walls, architectural buildings, and urban spaces, have diverse and extensive functions based on their existential nature and the type of connection and dependence they have on walls, architecture, and urban spaces.

ARTICLE INFO

EXTENDED ABSTRACT

UPK, 2025

VOL. 9, Issue 4, PP, 42-59

Received: 26 Sep 2025

Accepted: 23 Oct 2025

Article Type:

Research article

Keywords: Murals, Urban Art, Beautification

Cite this article:

Kazemi Rad, M. (2025). The capacity and function of mural in interaction and improvement of urban space. *Urban Plan Knowl*, 9(4), 42-59.

DOI:

[10.22124/UPK.2026.31792.2071](https://doi.org/10.22124/UPK.2026.31792.2071)

Introduction: In contemporary urban life, the most significant elements of a city are its buildings and architectural structures. Although murals and the use of visual and decorative components were initially carried out with the aim of decorating architecture and public spaces, the transformation of urban structures in the modern era and the emergence of new urban planning concepts have turned the art of murals into a new and innovative phenomenon. Today, mural art has undergone many changes in its nature, scope and purpose and has become one of the fundamental branches of urban art. This art has cultural and historical significance and plays an important role in shaping the visual identity of urban spaces. Mural art also contributes to the cultural, educational and commercial life of citizens, and enhances community life, national identity and visual awareness. Despite the fact that mural art is one of the most effective tools in urban design – helping to beautify the environment, harmonize public spaces, and improve the quality of urban aesthetics – its role is often overlooked in architectural and design programs. However, in recent years, designers and urban planners around the world have shown increasing interest in this art form as a creative opportunity to energize urban environments and improve the quality of urban life, both in large cities and small towns.

Methodology: The present study uses a descriptive-analytical approach to explain and analyze the functions and visual elements of mural art in urban beautification and identity creation. Data collection was conducted through direct observation of urban spaces and review of relevant documentary materials. Also, this study has achieved comprehensive findings by using qualitative content analysis and using a wide range of library resources and academic databases, reviewing previous research and analysis in the field of mural art and urban spaces.

Results: Urban murals, as a type of visual arts that is mainly formed on walls, architectural buildings, and urban spaces, have diverse and extensive functions based on their existential nature and the type of connection and dependence they have on walls, architecture, and urban spaces, which can be observed and studied in various fields such as visual arts, architecture, urban planning, and even social sciences and communications.

Discussion: Meanwhile, considering the expressive structure of architectural structures and the visual nature of urban spaces, murals as an effective visual medium, with attention and a specialized and expert management approach, can achieve many urban cultural and social goals and objectives.

*Corresponding Author: kazemirad@guilan.ac.ir

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

In addition to decorative functions and beautification of urban environments, its communication capabilities can be used to convey messages and axes that need to be conveyed to society.

Conclusion: Urban mural art is generally shaped within the framework of societal beliefs, cultural values, and community interactions. The creation and development of murals occur through a continuous dialogue with urban communities and environments, transforming them into reflections of social identity and cultural expression. In other words, murals are a manifestation of urban life itself—formed by the structure, history, and spirit of the city. As one of the most dynamic forms of public art, murals evolve under the influence of geographical, climatic, and architectural factors, as well as unique cultural and social characteristics of each region. It acts as a mediator between architecture, space, and society, promoting harmony and movement between the physical form of the city and its cultural essence.

The interdisciplinary nature of mural art allows it to engage with multiple fields such as architecture, urban planning and visual arts, offering a wide potential for creative and applied expression. Through its communicative and symbolic capacity, mural art contributes to the formation of cultural identity, spatial unity and urban beautification. By doing so, it increases the expressive potential of public spaces, transforms them into meaningful visual experiences, and strengthens the collective memory of urban society. Moreover, mural art plays an important role in beautifying cities, reducing visual pollution, and balancing the aesthetic rhythm of urban environments. By softening rigid architectural forms and controlling environmental dissonance, murals create a sense of comfort, relaxation, and visual balance, enriching the emotional and physical space of the city. Because murals interact harmoniously with the architecture, built environment, and cultural and historical context of their surroundings, they constitute an essential component of cultural regeneration and urban identity renewal. Future research and artistic activities in this field should emphasize creative collaboration between muralists, urban planners, and cultural managers, ensuring that mural design integrates artistic vision with urban function. Ultimately, through thoughtful design, artistic innovation, and cultural insight, murals can serve as a vital tool in shaping the aesthetic, social, and psychological well-being of modern cities. By promoting harmony, unity, and creativity, it not only improves the physical appearance of the urban environment, but also strengthens the spiritual and cultural identity of urban life.

ظرفیت و کارکرد دیوارنگاری در تعامل و بهسازی فضای شهری

محمد کاظمی راد ^۱

۱. مربی، گروه نقاشی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

نکات برجسته:

- دیوارنگاری شهری به‌عنوان گونه‌ای از هنرهای تجسمی که عمدتاً بر روی دیوارها، بناهای معماری و فضاهای شهری شکل می‌گیرد، با توجه به ماهیت وجودی آن و نوع ارتباط و وابستگی‌اش به دیوار، معماری و محیط شهری، دارای کارکردهایی متنوع و گسترده است.

چکیده

اطلاعات مقاله

بیان مسئله: در زندگی شهری معاصر مهم‌ترین عناصر موجود در یک شهر، بناها و ساختمان‌های آن است که زیبایی، هماهنگی و موزون بودن آن‌ها می‌تواند علاوه بر زیباسازی محیط و فضای شهری، آسایش و سلامت ذهنی و روحی شهروندان را در پی داشته باشد. یکی از اصول اصلی شهرسازی، پرداختن به جنبه‌های زیبایی‌شناسانه است که اقدامات مرتبط با آن در بستر برنامه‌های راهبردی و عملیاتی در شهرها صورت می‌گیرد. اما مسئله ناهنجاری‌های بصری و ناهمگونی‌های عناصر محیطی و المان‌های شهری در اختلاط و امتزاج با ساخت‌وسازهای معماری و شهرسازی، معضلی است که مسئولین شهری بسیاری از کلان‌شهرها امروزه با آن روبه‌رو هستند.

هدف: با توجه به ارتباط بسیار نزدیک هنر و شهر، پژوهش حاضر به دنبال شناسایی ظرفیت‌ها و قابلیت‌های دیوارنگاری شهری و تبیین کارکرد و نقش آن در کمک به سامان‌دهی عناصر بصری و زیباسازی، هماهنگ‌سازی و هویت‌بخشی به محیط‌های شهری است.

روش: روش این پژوهش بر اساس مشاهدات عینی و گردآوری اطلاعات و مستندات به‌صورت کتابخانه‌ای، با روش تحلیلی توصیفی صورت گرفته است.

یافته‌ها: دیوارنگاری شهری به‌عنوان گونه‌ای از هنرهای تجسمی که عمدتاً بر روی دیوارها و بناهای معماری و فضاهای شهری شکل می‌گیرد، بر اساس ماهیت وجودی‌اش و نوع ارتباط و وابستگی‌اش به دیوار و معماری و فضاهای شهری، دارای کارکردهای متنوع و گسترده‌ای است که در حوزه‌های مختلفی چون هنرهای تجسمی، معماری، شهرسازی و حتی علوم اجتماعی و ارتباطات قابل مشاهده و بررسی هستند.

نتیجه‌گیری: دیوارنگاری شهری به‌موجب ماهیت عمومی و ظرفیت ارتباطی و استقرارش در محیط‌های شهری، امکان بیان و انتقال گسترده پیام در آثار و فضاهای شهری را فراهم می‌آورد و ضمن این‌که در امر هویت‌بخشی، به اشاعه، تحکیم و بازآفرینی هویت شهری نیز کمک می‌کند. همچنین دیوارنگاری، علاوه بر کارکرد تزئینی و زیباسازی فضاهای شهری، می‌تواند ضمن کنترل و کاستن ناهنجاری‌ها و آلودگی‌های بصری، به عنوان عامل مهمی به منظور تلطیف بناها و سازه‌ها، ایجاد حس آسایش و آرامش بصری، آفرینش زیبایی و هماهنگی شکل و ریتم در آثار معماری و زیباسازی شهری نقش ارزشمندی ایفا کند. از این‌رو دیوارنگاری را می‌توان نوعی هنر چندوجهی دانست که اساساً ماهیت مشارکتی دارد و هماهنگی با محیط فضایی که در آن قرار می‌گیرد خواهد داشت و با توجه به عملکرد و کارایی آن در حوزه‌های زیباشناختی، هویت‌بخشی و ارتباطی، در زیباسازی محیط و توسعه زندگی شهری نقشی کلیدی و اساسی ایفا می‌کند.

دانش شهرسازی، ۱۴۰۴

دوره ۹، شماره ۴، صفحات ۵۹-۴۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۰۱

نوع مقاله:

پژوهشی

کلیدواژه‌ها: دیوارنگاری، هنر شهری،

زیباسازی

ارجاع به این مقاله:

کاظمی راد، محمد. (۱۴۰۴). ظرفیت و کارکرد دیوارنگاری در تعامل و بهسازی فضای شهری، دانش شهرسازی، ۹(۴)، ۴۲-۵۹.

DOI:

[10.22124/upk.2026.31792.2071](https://doi.org/10.22124/upk.2026.31792.2071)نویسنده مسئول: kazemirad@guilan.ac.ir

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

بیان مسئله

در دنیای معاصر، دیوارنگاری به عنوان یکی از جلوه‌های هنر شهری، نقشی ملموس و پررنگ در حوزه‌ی گرافیک شهری ایفا می‌کند. هرچند نقاشی دیواری و استفاده از عناصر بصری و تزئینی برای زینت بخشیدن به معماری و مکان‌های عمومی در فضاهای شهری پدیده و امری نو و بدیع محسوب نمی‌شود، اما با تغییر در ساختارهای شهری در دوران معاصر و ایجاد مفاهیم جدید شهرنشینی، هنر دیوارنگاری نیز دستخوش تغییراتی شده و وجوه و ابعاد گسترده‌تری پیدا کرده است. به‌واقع دیوارنگاری از جمله هنرهای شهری است که از ظرفیت‌ها و کارکردهای شهری و ساختار فرهنگی و تاریخی قابل توجهی برخوردار است. سهم و نقش این هنر در جلوه‌های بصری فضای شهری و کارایی‌های آن در فرهنگ، هویت شهری و ملی، زیست جمعی شهری، امور تجاری، تبلیغات و آموزش‌های شهروندی امری انکارناپذیر است.

«بر اساس ظرفیت‌هایی که به واسطه ارتقای ساختار ارتباطی نقاشی دیواری در این هنر به وجود آمده است، می‌توان سطح تأثیر و ضریب نفوذ آن را در جامعه ارزیابی کرد. عمومی شدن بیان هنری با حفظ جذابیت‌ها و مقبولیت‌هایش، می‌تواند کارایی بالای نقاشی دیواری را در مناسبات اجتماعی و کلیت نظام ارتباطی جامعه موجب شود. به‌رغم وابستگی کیفیت و نحوه انتقال پیام دیوارنگاری‌ها به سواد بصری جامعه و ادراک بصری مخاطب، این گونه آثار عموماً شرایط بهتری برای برقراری ارتباط با مخاطب دارند» (Zangi, Ayatollahi, Tavusi, Fahimifar, 2012). «از مهم‌ترین تأثیراتی که نقاشی دیواری در حکم هنری خیابانی بر شهروندان و ناظران دارد، جنبه اجتماعی آن است. کارکرد اجتماعی دیوارنگاری شاید مهم‌ترین کارکرد آن باشد که قطعاً تأثیرات آن در درازمدت شناخته خواهد شد. در کنار کارکرد اجتماعی هنرهای خیابانی، کارکردهای بصری از دیگر جنبه‌هایی است که می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. آگاهی بصری که به این واسطه محقق می‌شود، در افزایش خوانایی و تصویرپذیری تأثیرگذار است» (Mohammadi, 2015).

علیرغم اینکه دیوارنگاره‌ها یکی از موثرترین ابزارهای طراحی شهری هستند متأسفانه در خیلی از مواقع از این منظر توجه جدی و درخور به آن‌ها نشده و نقش آن‌ها در زیباسازی محیط، هماهنگی فضاهای شهری، پیشبرد اهداف طراحی شهری و ارتقای کیفیت آثار معماری نادیده گرفته شده است. «این در حالی است که در سال‌های اخیر برنامه‌ریزان و طراحان شهری در سراسر جهان به هنر عمومی - هنری که در قلمرو عمومی وجود دارد- به عنوان فرصتی در جهت ایجاد محیط‌هایی پرجنب و جوش و با معنا در شهرهای کوچک و بزرگ می‌نگرند. اگر چه هنر عمومی، به عنوان هنر تلفیق شده با فضای عمومی شهرها که در پارک‌های شهری، خیابان‌ها، ساختمان‌های عمومی، مجموعه‌های مسکونی و هر فضایی که مردم در آن‌ها کار کرده، زندگی می‌کنند و اوقات فراغت خود را می‌گذرانند اتفاق می‌افتد، مفهومی جدید نیست، اما برنامه‌ریزان و طراحان شهری و کسانی که برای شهر به سیاست‌گذاری می‌پردازند، باید آن را به مثابه یک عامل قدرتمند و تأثیرگذار در شهر که می‌تواند ارتقاء بستر فیزیکی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شهرها و فضاهای عمومی را باعث شود، در نظر گیرند. همان‌گونه که در سال‌های اخیر برنامه‌ریزان در شهرهای متعددی در نقاط مختلف جهان در راستای ارتقاء کیفیت محیطی با ایجاد خط مشی برای ظهور هنر عمومی در فضای شهری و بهره‌گیری از قابلیت‌های آن برای ساخت محیط‌های انسانی شروع به سیاست‌گذاری نموده‌اند» (Moradi, 2007).

مطالعات مختلف نشان می‌دهد که نقاشی دیواری در جامعه ایران قدمتی طولانی دارد. اما در چند دهه اخیر در سطح دیوارها، خیابان‌ها و ساختمان‌های شهرهای مختلف کشور گسترش بسیاری پیدا کرده است. در واقع شکل‌گیری دیوارنگاری در ایران را می‌توان از دوران حکومت پهلوی، به‌میزان محدود، در معابر و نمای عمومی شهری دید، ولی این جریان در دوره‌های بعدگسترش چشمگیری یافت. هر چند در بررسی تاریخی دیوارنگاری این نکته را باید در نظر داشته که «نقاشی دیواری در اعصار تاریخی، با آنچه ما امروزه به نام نقاشی دیواری می‌خوانیم خاستگاهی بس متفاوت دارد و این خاستگاه در هر دوره، بنا بر شرایط و مقتضیات موجود، رنگ و بوی منحصر به خود را گرفته است. نقاشی دیواری در بستر زمان بنا بر محدوده تاریخی، معانی و مفاهیم متفاوتی را در برمی‌گیرد» (Jalalifar, 2010 October 5). اما فقدان مطالعه اصولی و در نتیجه آن، عدم شناخت کافی نسبت به هنر و فن دیوارنگاری از سوی مسئولین و سیاست‌گذاران شهری آن را به هنری مهجور تبدیل کرده است که به‌رغم استفاده مداوم و تولید متکثر آن در محیط و فضاهای شهری، کمتر به نمونه‌های موفق و ارزشمند و قابل اعتنای این هنر برمی‌خوریم.

تطبیق نمای شهری با تغییرات اجتماعی، فرهنگی و نیازهای روز هر کلان شهری، وابسته به سامان‌دهی عناصر و نشان‌های گوناگون است که در کنار یکدیگر چشم‌انداز بصری مناسب فضای زندگی شهروندان را فراهم می‌آورند. «در این بین محیط بصری شهرها از طریق نظام پیچیده‌ای از نشانه‌ها، ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جوامع خویش را به منصف ظهور می‌رسانند. در فرآیند تعامل میان

انسان و شهر، محیط بصری به مثابه فصل مشترک این دو، زمینه ادراک، شناخت و ارزیابی محیطی شهروندان و بازدیدکنندگان را فراهم می‌آورد» (Golkar, 2008). به عبارتی هنری که در فضای عمومی می‌یابیم، بیش از دیگر گرایش‌های هنری و زیباشناختی، تبیین‌کننده و نشان‌دهنده موقعیت اجتماعی و فرهنگی جامعه در زمان خود است. در واقع باید به این مسئله توجه نمود که همواره محیط‌های شهری دارای قابلیت‌های بصری همسان و غیرهمسان هستند، که در قالب هنرهای شهری، خاصه نقاشی دیواری می‌توانند در بستر فرهنگی، جامعه‌شناختی و زیبایی‌شناختی به فضایی هماهنگ برسند. ازسویی یادآوری این نکته ضروری و بدیهی به نظر می‌رسد؛ مهم‌ترین عناصر موجود در یک شهر بناها و ساختمان‌های آن است که زیبایی و هماهنگی و موزون بودن آن‌ها می‌تواند علاوه بر زیباسازی محیط و فضای شهری، سلامت ذهنی و روحی افراد را در پی داشته باشد؛ به ویژه در دوره‌ی کنونی، پیدایش دیوارهای عظیم به خاطر نقشی که در منظر شهری دارند، توجه هنرمندان و متولیان زیباسازی شهر را به خود جلب نموده و بسترهای مناسبی را برای خلق آثار دیواری متناسب با معماری و فضاهای شهری فراهم نموده‌اند. همچنین «با توجه به این‌که، خوانش عنصر معنا از طریق حجم و فرم معماری است، و شهروندان را در دریافت و شناخت هویت فرهنگی و اجتماعی محیط و در نتیجه سازمان‌دهی ذهنی منظر شهری یاری می‌کند، می‌توان دیوارنگاری شهری را عاملی موثر برای معنابخشی به فضا و درک بهتر آن توسط شهروندان دانست» (Zangi, 2016). اما باید پذیرفت که دیوارنگاری شهری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل فضاسازی و مبلمان شهری در بعضی از مواقع مورد کم‌توجهی و درموردی بی‌توجهی قرار گرفته است. ضمن این‌که حضور نامنظم یکسری عناصر که فاقد ارزش‌های زیباشناختی هستند و باعث آشفتگی بصری برای مخاطبان شده و به کاهش جذابیت‌های بصری شهرها منجر شده‌اند. در واقع این مسئله به اهمیت و ضرورت این موضوع تاکید و توجه دارد که امروزه بیش از پیش آثار هنری با تخصص و پژوهش مضاعف پیرامون موضوعیت هنر، چگونگی اجرا، چگونگی نمایش و چگونگی ارتباط با مخاطب عجین شده است. بطوری‌که دانش‌های گوناگون نظیر روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، شهرسازی و محیط زیست به دنبال راهکارهایی مناسب برای حل این مسئله هستند؛ در این میان مقوله هنر و درمیان هنرها، هنر تجسمی از جمله نقاشی دیواری سهم بسزایی در این حیطه دارد ولی متأسفانه ظرفیت و عملکرد ارتباطی دیوارنگارها و تأثیرات اجتماعی آنها هرگز آنچنان که باید مورد توجه و مطالعه قرار نگرفته است. ظرفیت‌های ارتباطی و کارکردهای اجتماعی ناشی از آثار هنرهای شهری به‌ویژه دیوارنگاری باید از سوی پژوهشگران ارتباطات و علوم اجتماعی، مورد توجه و مطالعه قرار گیرد و یافته‌هایشان در اختیار برنامه‌ریزان و مسئولین شهری قرار داده شود تا با به‌کارگیری از تجارب گذشته و تحلیل یافته‌های کارشناسان و محققین و پرهیز و اجتناب از تصمیم‌های شتاب‌زده و انتخاب‌های نادرست گذشته، مسیر تازه‌تری در بهبود و سامان‌دهی عناصر تجسمی و زیباسازی شهری طی شود.

مبانی نظری

در زندگی شهری امروزه مردم بخش قابل توجهی از زمان خود را در خارج از منزل و در سطح شهر سپری می‌کنند بنابراین محیط و منظر شهری در کیفیت زندگی شهری و همچنین میزان رضایتمندی و نشاط روحی و آرامش روانی شهروندان کاملاً اثرگذار است. «منظر شهری، ماهیتی است که به واسطه فعالیت‌های انسانی و همراه شدن آن با کالبد در طول تاریخ پدید می‌آید و در ذهن شهروندان تفسیر می‌شود؛ این ابعاد ذهنی ممکن است فردی و یا جمعی باشد. منظر شهری در آغاز امری عینی است که به واسطه کیفیت ظهور عوامل فیزیکی شهر موجودیت می‌یابد و به سبب گذشت زمان و تکرار شدن، به عنصر مشترک پیوند دهنده افراد جامعه بدل می‌گردد» (Rafi'yan, Moayedi & Salmani, 2014). «منظر شهری، سطح تماس انسان و پدیده شهر است و بخش قابل توجهی از دانش و عواطف محیطی شهروندان تحت تأثیر آن شکل می‌گیرد» (Mahmoudi & Eslami, 2011). «منظر شهری مقوله‌ای دو بعدی به شمار می‌رود: از یک سو به مولفه‌های محسوس و بصری سازنده فضا می‌پردازد و از سوی دیگر به شرایط ذهنی فضا شامل ابعاد تاریخی، خاطره‌ای، هویتی و امثال آن‌ها نظر می‌کند» (Eslami Rad & Ghasemi, 2010). به بیان بهتر «منظر شهری هنر یکپارچگی بخشیدن بصری و ساختاری به مجموعه ساختمان‌ها، خیابان‌ها و مکان‌هایی است که محیط شهری را می‌سازند» (Bakhtiari, 2019). یک شهر برای هرچه بهتر شدن محیط خود به مولفه‌هایی همچون فضاهای بصری، مبلمان شهری، بهبود بستر حمل و نقل، فضای سبز و بسیاری از موارد دیگر نیاز دارد که هر یک علاوه بر زیباسازی، در ارتقای کیفیت محیط زندگی شهری نقش مهمی ایفا می‌کنند. «کیفیت محیط عبارت است از کیفیت فضاهای طبیعی و انسان‌ساخت در ابعاد مختلف اجتماعی و اقتصادی، به صورت مشترک؛ که دارای شاخص‌های عینی ناشی از محیط کالبدی (طبیعی و انسان‌ساخت) و شاخص‌های ذهنی (معرفتی، حسی و رفتاری) ناشی از بهره‌برداران و ساکنان محیط است» (Maleki & Habibi, 2011). تأثیر کیفیت محیط بر زندگی انسان امری واضح است. محیط‌های مختلف تأثیرات خاصی بر روحیه افراد داشته و رفتارهای متفاوتی ایجاد می‌کنند. امروزه «محیط اجتماعی جوامع کنونی مملو از تصاویر است. در نتیجه، بینایی ما به محاصره

شبکه‌های مختلفی از معانی و پیام‌ها درآمده که در فرایند جامعه‌پذیری و شکل‌گیری بینش ما از جهان پیرامون نقش بازی می‌کند» (Ravardrad & Soofi, 2018).

بررسی‌ها نشان می‌دهد هرچقدر محیط شهر خوانایی بیشتری داشته باشد، زیبایی منظر افزایش می‌یابد و ساکنان آن تعلق خاطر بیشتری را نسبت به آن احساس خواهند کرد. پس «حس خوشایندی که فرد از زندگی در محیط شهری دارد به طبع، با جانمایی صحیح کلیه عوامل و فضاها و عناصر کالبدی به وجود می‌آید. این عوامل در قالب منظر شهری معنا می‌یابند. ایجاد مطلوبیت در منظر شهری می‌تواند نقش موثری در بالا بردن احساس رضایت از کیفیت محیط و به دنبال آن افزایش کیفیت زندگی داشته باشد» (Ma'rofi & Ansari, 2011). اقدامات صورت گرفته در این زمینه به تشکیل تصویر ویژه‌ای از شهر و علامت‌های قابل شناخت در آن کمک می‌کند و بدین‌سان منظر شهری به نماد خاطرات جمعی و تعاملات گروهی شهروندان مبدل می‌گردد. از طرفی زندگی انسان شهری بر اساس ارتباطاتش با جهان پیرامون و با هم‌معنائش شکل می‌گیرد. معمولاً «انسان‌ها برای برقراری ارتباط، انجام گفت‌وگو و ایجاد تفاهم با یکدیگر از زبان‌های مختلفی نظیر زبان‌های گفتار، نوشتار، ایماء، اشاره، اشکال، طرح‌ها، نقاشی، تصاویر و فیلم بهره می‌گیرند. اما حیطه ارتباط تصویری بسیار فراتر از محدوده کلمات و جملات است. نمادها و نشانه‌های تصویری قادرند اطلاعاتی را انتقال دهند که از عهده کلمات خارج است» (Abdolhoseyni, 2005). چرا که تصویر و به‌طور کلی آثار تصویری بر اساس ماهیت تجسمی و ارتباط پذیری نسبتاً راحت و درک و خوانش بی‌واسطه‌شان که تنها از طریق چشم و فرآیند دیدن اتفاق می‌افتد موجب شده است در سال‌های اخیر طراحان شهری در سراسر دنیا به نقاشی دیواری و هنر دیوارنگاری به عنوان یکی از عوامل سازنده و تاثیرگذار در سیما و منظر شهری و همچنین یکی از قالب‌های هنری پرکاربرد و عام‌پسند که طیف وسیعی از افراد جوامع شهری در مواجهه با آن قرار می‌گیرند توجه ویژه‌ای داشته باشند و همواره در طراحی و زیباسازی فضاهای شهری سهم و جایگاه ویژه‌ای برای این شاخه هنر شهری در نظر بگیرند.

«نقاشی دیواری به عنوانی یکی از اشکال هنری در طول تاریخ همواره از اهمیت خاصی برخوردار بوده و اثر آن بر زندگی انسان از دیرباز تاکنون چنان پایدار و ماندنی است که می‌توان گفت کمتر رشته هنری چنین تاثیری داشته است. دیوارنگاری را می‌توان اولین خلق هنری انسان نامید، به طوری که همچنان تداوم و تاثیر خود را در عمق زندگی جوامع بشری حفظ کرده است. نقاشی‌های درون غارها را که انسان‌های اولیه اجرا کرده‌اند می‌توان جزو نخستین دیوارنگاره‌های ساخت بشر با حداقل امکانات به شمار آورد. البته باید توجه داشت که کارکرد دیوارنگاری‌های غارها با کارکرد و اهداف امروزی دیوارنگاری معاصر که آرام‌سازی، زیباسازی، ایجاد تنوع و گاه هماهنگی با محیط پیرامون را مدنظر قرار می‌دهد متفاوت است، اما نمی‌توان تشابهات ساختاری هر دو دیوارنگاره در تعامل با محیط و معماری را نفی کرد» (Mozafarikhah & Kafshchian Moghadam, 2012). اهمیت تصویر در شهر، به ویژه زمانی که در قالب اثر هنری ارائه می‌شود، از این جهت است که می‌تواند کارکردهای متعددی داشته و در جایگاه‌های مختلف ایفای نقش کند. نقاشی دیواری بر خلاف نقاشی سه پایه‌ای تنها در تعامل میان هنرمند و دنیای شخصی او و نهایتاً سفارش دهنده‌ای خاص شکل نمی‌گیرد، بلکه نقاشی دیواری، درگیر عوامل و پارامترهای فراوانی است که بسیاری از آن‌ها خارج از حیطه‌ی تخصصی هنرمند است. به طوری که نقاشی دیواری نمی‌تواند در یک پروسه فردی شکل گیرد، بلکه هویتی پیچیده دارد که عوامل و پارامترهای مختلفی در آن دخالت دارند. آنچه به نقاشی دیواری هویت می‌دهد کشف قابلیت‌های بیانی و تصویری در دیوار و دستیابی به فضایی هارمونیک میان آن‌ها و عناصر و کیفیات بصری فضای حاکم بر دیوار است. بنابراین نقاشی دیواری، برخلاف نقاشی معاصر، محصول تراوشات ذهنی و دریافت‌های شخصی هنرمند از دنیای پیرامون خود نیست، بلکه محصول شناخت هنرمند از عوامل و پارامترهایی است که نقاشی دیواری به عنوان هنری چند بعدی به انضمام آن‌ها معنا پیدا می‌کند. به طوری که در نگاه هنرمند و مخاطب، در قالب یک اثر هنری شهری به تطبیق سیمای شهر با هویت فرهنگ آرمانی آن کمک کند.

پیشینه پژوهش

در حوزه هنرهای شهری خصوصاً نقاشی دیواری در طی سالیان گذشته کتب و مقالات متعددی نگاشته شده و پژوهش‌های گسترده‌ای در زمینه‌های گوناگون صورت گرفته است و از منظرهای مختلفی به نقش و ارتباط نقاشی دیواری با معماری و فضاهای شهری و تاثیر این گونه‌ی هنر تجسمی در سامان بخشیدن به ناهنجاری‌های بصری و ارتقا کیفیت تجسمی و زیباسازی و هویت بخشی شهرها پرداخته شده است. از جمله‌ی این پژوهش‌ها به مواردی چون بهنام زنگی (2012) «بررسی کارکردهای اجتماعی نقاشی دیواری در ایران»، زینب مظفری‌خواه و اصغر کفشچیان‌مقدم (2012) «قابلیت‌های هنر کمینه (مینی مال) در گرافیک محیطی شهری با تاکید بر نمونه‌های

دیوارنگاره‌های شهری ایران»، بهنام زنگی و سید بدرالدین احمدی (2016) «بررسی کارکردهای هویت‌بخش هنر شهری دیوارنگاری در شهر ایرانی اسلامی»، سلمان مرادی (2008) «هنر عمومی و تلفیق آن با فضای شهری»، غلامرضا حقیقت نایینی (1999) «جستاری در نقاشی و تاثیر آن در شهرسازی (تاملی در نقاشی‌های دیواری)» حسن سجاذاده، مهرداد کریمی مشاور و سلمان وحدت (2017) «خوانش بصری گرافیک محیطی در فضاهای شهری با تاکید بر نقاشی دیواری»، احمد پاکزاد (2013) «درآمدی بر نقش دیوارنگاره‌ها در هویت شهری انسانگرا»، ساناز ابراهیمی (2017) «بررسی هنر نقاشی دیواری در زیباسازی فضای شهری (گرافیک محیطی)»، غلام حسن بختیاری (2019) «نقش منظر شهری بر هویت مکانی با تاکید بر نقاشی دیواری»، بهاره اریس و مهرداد کریمی مشاور (2018) «مدل مفهومی ارتباط معنایی هنر و فضای شهری»، ملیحه کشیر و اصغر کفشچیان مقدم (2020) «بررسی تاثیر کیفیت‌های بصری محیط بر نقاشی دیواری» می‌توان اشاره کرد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با روش تحلیلی - توصیفی به دنبال تبیین کارکرد و نقش دیوارنگاره‌ها در کمک به سامان‌دهی عناصر بصری و زیباسازی، هماهنگ‌سازی و هویت‌بخشی به محیط‌های شهری است. نقش‌آفرینی و کارکرد دیوارنگاره‌ها در فضای شهری و مطالعه و پژوهش در خصوص امکان استفاده از آن‌ها در راستای ترسیم، ترمیم و جلوه‌بخشیدن به سیمای شهرها، موجب خواهد شد تا ضمن هماهنگی طرح‌ها با معماری و محیط‌های شهری، فضایی مطلوب و آرامش‌بخش برای شهروندان ایجاد شود. روند پژوهش حاضر بر اساس مشاهدات عینی و گردآوری اطلاعات و مستندات است که داده‌ها به شیوه‌های مختلف گردآوری و تحلیل می‌شوند تا مستندات پژوهش سازمان‌دهی شوند. در این پژوهش با روش تحلیل محتوای کیفی، طیف وسیعی از منابع کتابخانه‌ای و داده‌های پایگاه‌های علمی و پژوهشی در زمینه موضوع پژوهش مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است و با بهره‌گیری از پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه و تحلیل‌های مطرح‌شده در حوزه هنر نقاشی‌دیواری و فضای شهری، نتایج نهایی استنتاج شده است.

نقاشی دیواری؛ هنری شهری

در بین انواع رسانه‌های هنری شهری، آنچه بیش از همه مشهود و پایدارتر بوده و نظر بسیاری از شهروندان را به خود جلب می‌نماید، وجود نقاشی‌های دیواری بر سطح دیوارهای مختلف شهر است.

«دیوارنگاری گونه‌ای از هنر نقاشی است که روی دیواره‌های حاصل از صنعت معماری، دیواره‌های مصنوعی و سطوح طبیعی و انواع جداره‌ها کار می‌شود. دیوارنگاری یکی از روش‌های تولید هنری در حوزه هنرهای تجسمی است که به لحاظ قدمت و پیشینه تاریخی می‌توان آن را مادر هنرهای تصویری نامید، زیرا این هنر از اولین تجربه‌های انسان در ایجاد ارتباط، تجسم‌بخشیدن به انگاره‌های ذهنی و ثبت و روایت مکنونات اوست. آثار دیواری باقی‌مانده از اعصار مختلف جزو عمده‌ترین اسناد تاریخی و فرهنگی تمدن بشری هستند و ویژگی‌های هویت فرهنگی - اجتماعی زمان خود را بازگو می‌کنند» (Zangi & Ahmadi, 2016).

امروزه نقاشی‌دیواری از نظر ایجاد تأثیرات قوی بصری و آفرینش زیبایی و هماهنگی فرم و حرکت، نقش ارزشمندی در آثار معماری مدرن دارد. ولی شاید بتوان گفت «تفکیک معماری و نقاشی‌دیواری مشکل است، چرا که معماری خود مجموعه‌ای از فضاها و حجم‌های رنگی با ویژگی‌های گوناگون بصری می‌باشد و به‌واسطه همین سطوح رنگی، اجسام رنگی و فرم‌هایی که به خودی خود یک اثر هنری مستقل محسوب می‌گردند، با نقاشی‌دیواری در ارتباط قرار می‌گیرد» (Kafshchian Moghadam, 2004).

پس نقاشی‌دیواری همواره در ارتباط با معماری و محیط پدید می‌آید و بی‌شک بدون شناخت محیط و مؤلفه‌های تأثیرگذار آن نمی‌تواند ساختاری متناسب و هماهنگ با آن ایجاد گردد. بنابراین «یکی از عناصر مهم نقاشی‌دیواری ارتباط آن با معماری است. انتخاب دیوار به‌عنوان بستر نمایش باید از یک سو با عوامل بصری و معنایی در معماری مانند ساختار زیباشناختی، اندازه، رنگ و فرم به‌عنوان مشخصه تأثیرگذار نقاشی و از سوی دیگر با ساختار روان‌شناختی مخاطب (دریافت‌کننده اثر) خود را هماهنگ نماید» (Dosti, 2008).

آنچه نقاشی‌های دیواری را در دوران اخیر جالب توجه ساخته، استفاده از ایده‌های نو و بدیع، به‌کارگیری مواد و شیوه‌های جدید و همچنین طراحی آن‌ها در ابعاد بزرگ به وسعت یک ساختمان و قرارگیری در فضاهای عمومی شهری است. بطوریکه در پاره‌ای مواقع این تصاویر با هنر معماری و فضای شهری تلفیق شده و جزیی از آن به شمار می‌روند. (شکل‌های ۱ و ۲) اما «باید بدانیم که نقاشی‌دیواری بر خلاف آنچه در اذهان عمومی شکل گرفته دارای زیباشناسی ویژه‌ای است که در اجرای آن، به‌جز دانش تجسمی اطلاعات دیگری را در

حوزه‌های تکنولوژی فنی، اجرایی، معماری، شهرسازی، مبلمان شهری، جامعه‌شناسی، روانشناسی و تاریخ، دین، فرهنگ و ... می‌طلبد. نگاهی به آثار گذشته و توجه به هارمونی ایجاد شده میان تمامی پارامترهای تجسمی اثر با عناصر و کیفیات بصری محاط و محیط بر دیوار، ما را مجاب می‌سازد تا حساسیت بیشتری را نسبت به این هنر چند بعدی در ارتباط با محیط نشان دهیم» (Kafshchian Moghadam, 2006). البته خوشبختانه امروزه ارتقاء کیفیت‌فضاهای شهری و مناظر مختلف شهرها یکی از موضوعات اصلی‌اموریتشهرداری‌ها است، به‌گونه‌ای که پرداختن به این امر در چندسال اخیر از اولویت مهمی برخوردار بوده است و در بسیاری از شهرهای بزرگ شاهد اجرای نقاشی‌های دیواری در ابعاد و مقیاس‌های بزرگ می‌باشیم.

شکل ۱. نقاشی دیواری شهر تهران

برگفته از : <https://25gramos.com/mehdi-ghadyanloo/>

اما از آنجا که نقاشی دیواری در معماری و شهرسازی معاصر، پایگاه مهمی در ایجاد تناسب و هماهنگی فضاهای مختلف بناها و سازه‌های شهری دارد، بدیهی است که تلفیق و ترکیب نقاشی دیواری با معماری، در صورتی که بر پایه شناخت و درک عمیق هنر تجسمی و معماری و همچنین در هماهنگی و تعامل با عوامل محیطی انجام گیرد، می‌تواند ارزش و جایگاه ویژه‌ای در خلق آثار بدیع و زیباسازی شهری داشته باشد. چرا که عموماً ویژگی‌های بیانی و تأثیرات بصری و شکل ارائه‌ی آثار دیواری به مخاطبان بیشتر از طریق ارتباط مستقیم با اثر اجرا شده بر روی دیوار، در ارتباط و تعامل با عوامل بصری و بیانی محیط و همگام و همسو با معماری و موقعیت و فضاهای شهری نقش و کارکرد اصلی خود را می‌یابد. (شکل‌های ۳ تا ۸) البته باید به این نکته نیز توجه داشت که دیوارنگاری باید به دلیل ضرورت دوام و ماندگاری در برابر عوامل مختلف محیطی، با مواد و مصالحی ساخته و پرداخته شود که ضمن ثبوت بر روی دیوار یا هر نوع سطح و بستر دیگری، با مصالح آن سطح سازگار باشد. «از این رو، هنرمند دیوارنگار برای خلق اثری با بیان نوع و ساختار بصری مطلوب می‌تواند از عناصر زیبایی‌بخش همچون تکنیک مناسب، ترکیب رنگی، نورپردازی و غیره بهره ببرد.

شکل ۲. نقاشی دیواری شهر تهران

برگفته از : https://www.huffpost.com/entry/mehdi-ghadyanloo_n_5399206

«وحدت و یکپارچگی اجزاء تشکیل‌دهنده دیوارنگاره و نحوه سازمان‌دهی اجزاء اثر در ارتباط با مدت زمان رویت اثر از سوی مخاطب، نقش مهمی در استفاده از تکنیک و قالب هنری مناسب از سوی هنرمند در ساختار بصری و کمپوزیسیون اثر دارد.» (Haghighat bin, Pourjafar & Pourjafar, 2013). از طرفی در دنیای امروز، نقاشی‌دیواری معاصر با مواد، مصالح، بسترها و ظاهری از دیوار و معماری روبه‌رو است که نسبت به گذشته شکلی و کارکردی بسیار متفاوت دارد و همگام با پیشرفت علوم و تکنولوژی، نقاشی‌دیواری نیز از ثمرات توسعه‌ی صنعت و فناوری بی‌نصیب نمانده است.

امروزه، تنوع مواد و مصالح نقاشی‌دیواری وسیع است؛ به گونه‌ای که می‌توان متناسب با نیازها و شرایط ویژه از میان خیل انبوه مواد و مصالح نقاشی‌دیواری، گزینه‌هایی مناسب را انتخاب و مورد استفاده قرار داد. همچنان‌که هنرمندان دیواری در بسیاری از کشورها در دوره‌ی معاصر، از تنوع بسترهای اجرایی و مواد و شیوه‌ها و قالب‌های جدید هنری به‌خوبی برای ارائه‌ی آثار نو بهره برده‌اند

شکل ۳. نقاشی دیواری شهر تهران

برگفته از : https://www.huffpost.com/entry/mehdi-ghadyanloo_n_5399206

شکل ۴. بخشی از نقاشی دیواری شکل ۳

برگفته از : https://www.huffpost.com/entry/mehdi-ghadyanloo_n_5399206

همچنین دیوارنگاری به‌عنوان یکی از گونه‌ها و روش‌های نقاشی در ابعاد کلان و عمومی است که با گروه عظیم مخاطبان در محیط‌های شهری در ارتباط است و از این منظر به نقش هنری و فرهنگ‌ساز نقاشی در دامنه و گستره‌ی وسیع‌تری نیز اعتبار و وسعت می‌بخشد و در مواجهه با مخاطبان از ارتباطی کلان از نظر زمان، مکان و عمومیت برخوردار است و در بعد ارائه و بهره‌برداری نیز دارای یک ارتباط کلان، چه از نظر وسعت و چه از نظر قدمت است و می‌تواند سالیان متمادی در معرض دید انبوهی از مخاطبان باشد و به‌صورت اجتناب‌ناپذیر دیده شود. این هنر به لحاظ ماهیت ارتباطی خود، قابلیت‌های فراوانی در ساختارهای زیباشناختی، جامعه‌شناختی، روانشناختی و مسائل فرهنگی، هنری، سیاسی و ... یک جامعه دارد. در واقع دیوارنگاره‌ها «نه‌تنها ما را در مقابل آثاری منقوش بر روی دیوار قرار می‌دهند، بلکه به‌طور نسبی تلاش دارند تا به‌وسیله دانش هنری و خلاقیت‌های فردی، پتانسیل‌های موجود بصری در محیط (اعم از دیوار، ساختار بصری معماری، نور، رنگ، مواد و مصالح و دیگر عناصر بصری طبیعت...) را به فعلیت درآورند» (Kafshchian Moghadam, 2004). (شکل‌های ۹ و ۱۰)

بدین شکل، این نوع نقاشی را می‌توان نوعی هنر چندوجهی دانست که سعی دارد هماهنگی با محیط و فضایی داشته باشد که در آن قرار می‌گیرد و ویژگی عمده‌ی آن، رابطه تنگاتنگ با معماری و ارتباط وسیع و همگانی آن است. بنابراین نقاشی دیواری در یک تعامل دو سویه با فضای حاکم بر آن، در شکلی چندبعدی متولد می‌گردد و با توجه به عملکرد و کارایی آن در زیباسازی محیط و توسعه زندگی شهری، دیوارنگاری را به هنر شهری مؤثر بر محیط تبدیل کرده است. «امروزه نقاشی دیواری هنری است که سبب می‌شود نه‌تنها فضای شهر با تمام آشفتگی‌هایش برای رهگذران لطیف‌تر شود؛ بلکه عرصه بسیار مناسبی برای ورود هنر به شهر نیز است» (Mohammad beygi, 2009). و در این میان، هنرمند و مسئولین شهری نیز به نسبت دانش، شناخت، آگاهی و مطالعات و پژوهش‌های تخصصی در رابطه با فضا و عوامل و کیفیات بصری موجود در آن، می‌توانند نقش خویش را در این تولید ایفا نمایند.

شکل ۵. نقاشی دیواری شهر تهران

برگفته از : <https://no.pinterest.com/pin/168533211049883984/>

ابعاد و ویژگی‌های دیوارنگاری شهری

در دنیای معاصر، دیوارنگاری که با شیوه‌ها و ابزارهای مختلف و همراه با ارتباطی فرمی و محتوایی با فضا و محیط شهری خلق می‌شود، به‌عنوان یکی از مظاهر هنر شهری و مردمی جلوه‌گر شده است. نقاشی‌های دیواری می‌توانند به‌منزله‌ی رسانه‌ی عمومی بسیار مهمی ایفای نقش کنند و با اثرگذاری روشن و واضح از خود، عامل خوانایی و معرف محیط خود شوند و همچنین بر آگاهی تاریخی، هویتی و اجتماعی شهروندان و مخاطبان تأثیر گذارند. «دیوارنگاری از جمله هنرهای تجسمی است که در زمینه تولید و بهره‌برداری دارای ویژگی‌های خاص است. ویژگی‌های تولید و عرضه اثر دیواری نسبت به هنر نقاشی یا سایر اقلام موجود در عرصه هنرهای تجسمی دارای بعدی کلان هستند. طراحی و تولید یک اثر دیواری بر حسب نوع، وسعت و محل استقرار آن می‌تواند یک پروژه هنری جمعی تلقی شود که تخصص‌ها، فنون و مهارت‌های متنوعی را دربر می‌گیرد» (Zangi et al., 2016). که با روش‌ها و بیان متفاوتی مطرح می‌شود؛ بنابراین برای رسیدن به بهترین نتایج باید روانشناسی محیط، جامعه و تأثیر متقابل انسان و محیط نیز مدنظر قرار داده شود. همچنین هنرمندان دیواری علاوه بر ایده‌پردازی و خلاقیت باید نسبت به شناخت مواد و مصالح و نصب آن‌ها برای تولید یک اثر ماندگار و زیبا اشراف داشته باشند و برای تحقق بخشیدن به این امر، می‌توانند از متخصصین مختلف مشاوره و یاری بگیرند. ولی همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد باید به این مسئله توجه داشت که کیفیت نقاشی دیواری قبل از مهارت‌های فنی در نقاشی، به ادراک هنرمند از مفهوم فرم و فضا و ارتباط نقاشی با معماری و همچنین آگاهی و دریافت هماهنگی‌های لازم میان نقاشی دیواری، دیوار، عوامل بصری و بیانی در محیط و مخاطب برمی‌گردد. این اصل نه‌تنها یک سلیقه‌ی فردی یا گروهی نیست، بلکه ضرورت و نیاز کاربردی آن در ایجاد هارمونی دیوار و نقاشی دیواری ایجاب می‌کند که هماهنگی این عوامل، به‌عنوان اصلی بنیادین در هنر نقاشی دیواری، مورد توجه قرار گیرد و مطالعات اولیه و پژوهش‌های لازم در بدو امر صورت پذیرد.

شکل ۶. نقاشی دیواری شهر تهران

برگرفته از: <https://www.wmlsdesign.it/street-art-grandi-murales-iran/>

در دنیای معاصر در آثار متأخر نقاشی دیواری، بر خلاف نقاشی دیواری‌های گذشته‌تر که موضوع در آن حائز اهمیت بود، بیشتر سامان‌بخشی به عناصر تجسمی و المان‌های شهری همراه با بیان مفهومی تازه از نظم و تمامیت‌بخشی در محیط و فضای شهری مطرح است. با این حال برای ایجاد و شکل‌گیری یک اثر دیواری شهری به‌غیر از موضوع و محتوا، پارامترها و شاخصه‌های دیگری چون موقعیت جغرافیایی، وضعیت دیوار و نقاشی دیواری نسبت به معماری حاکم، فضای فرهنگی شهری و موقعیت مکانی منطقه، میدان و زوایای دید مخاطب، جهات جغرافیایی و شرایط نوری و جهت تابش نور خورشید و ... باید در نظر گرفته شود. بنابراین «از جمله ویژگی‌های مهم نقاشی‌های دیواری می‌توان به ارتباط تنگاتنگ با معماری، همگانی بودن، تناسب با معماری و فضای اطراف، وحدت با دیوارها و کل ساختمان، مکمل بودن با معماری، ادغام شدن در ماهیت ساختمان، پایداری، دوام و عدم تعلق به یک زمان خاص اشاره کرد و باید در قالب از پیش تعیین شده فضاهای شهری اجرا شود و بر دیواری کشیده شود که خود این دیوار بخشی از یک فضای شهری است که می‌تواند حس زیبایی را به شهروندان القا کند» (Mohammad beygi, 2009).

دیوارنگاری موفق، ارتباط با محیط و مخاطب، ضرورت بررسی دقیق میدان دید و خوانش اثر اهمیت بسزایی دارد تا اثر ترسیم شده بر دیوار بتواند هویت بصری و مفهومی خود را در وضعیت و موقعیت ثابت یا متحرک قابل درک سازد. بنابراین دیوار و وضعیت و ارتباطش با معماری و موقعیتش در محیط شهر به عنوان بستر اصلی نقاشی دیواری سهم و نقش محوری در فرآیند نقاشی دیواری و نتیجه نهایی آن دارد. از این منظر «هر دیوار با موقعیت‌های مختلف و وابستگی‌هایش به معماری و شهر، به محض انتخاب برای نقاشی دیواری فضایی را به لحاظ بصری اشغال می‌نماید. در این معنا، همه‌ی عناصر و کیفیات بصری موجود در فضای فوق (که گاهی به عنوان موانع بصری اثر دیواری نیز شناخته می‌شود) به تناسب قرابت با نقاشی دیواری و میدان دید و میدان خوانش مخاطب، از سوی اثر دیواری تحت تأثیر قرار گرفته و به همان نسبت آن را متأثر می‌سازد» (Moghadam, 2006 Kafshchian). از آنجا که دیوار در هر دو حالت خود (وابسته به معماری و مستقل از معماری)، علاوه بر اینکه جزئی از بنا و یا محیط محسوب می‌شود، دارای کارکرد معینی در ارتباط با کلیت معماری و محیط است؛ پس می‌توان گفت که هر دیوار به تناسب کاربری‌اش در بنا، دارای فضایی کمی و کیفی است که قابلیت‌های بصری و بیانی متناسب با فرهنگ و زیباشناختی محیط را با خود حمل می‌کند. از منظر فنی و زیباشناختی، برای ایجاد هماهنگی و وحدانیت در کلیت اثر، فضای تخصیص یافته و حاکم بر دیوار باید تابع کمیت‌ها و کیفیت‌های زیباشناختی جاری در فضای حاکم بر معماری و محیط باشد. در نتیجه نقاشی دیواری به خاطر گزینش دیوار به عنوان بستر نمایشی خود، باید از یک‌سو، با عوامل بصری و معنایی در معماری و محیط، همچون ساختار زیبایی‌شناختی، اندازه، رنگ و فرم معماری و عناصر بصری و معنایی حاکم بر منطقه و فضای شهری، به عنوان عوامل و پارامترهای تأثیرگذار این قالب هنری هماهنگ گردد و از سوی دیگر با ساختارهای زیبایی‌شناختی و جامعه‌شناختی و روان‌شناختی مخاطب، به عنوان دریافت‌کننده اثر دیواری، خود را هماهنگ سازد. قطعاً عدم توجه هنرمندان و مسئولین زیباسازی شهری به این کیفیات (یعنی ایجاد وحدت میان دیوار و اثر دیواری و بالطبع اثر دیواری با معماری و بالاخره اثر دیواری با فضای فرهنگی حاکم بر معماری و منطقه شهری) نه فقط بر ساختار کیفی اثر دیواری تأثیر نامطلوب می‌گذارد بلکه در بسیاری از موارد به ساختار زیباشناسی معماری و فضای فرهنگی محیط آسیب وارد می‌نماید» (Kafshchian Moghadam, 2004).

شکل ۶. بخشی از نقاشی دیواری شکل ۶ شکل ۷. بخشی از نقاشی دیواری شکل ۶

بر گرفته از: <https://no.pinterest.com/pin/168533211049883994/>

«بنابراین، اثر دیواری باید در محل مناسبی از ساختمان اجرا شود تا وحدت دیوارها و کل ساختمان را از بین نبرد، همچنین بتواند با مخاطب خود به‌لحاظ بصری و مفهومی ارتباطی فعال برقرار کند. به‌همین دلیل، نقاشی دیواری می‌تواند از قابلیت‌های دیگر رشته‌ها و گرایش‌های جدید برای بهبود و هماهنگی با محیط و تعامل با مخاطب استفاده کند و از این طریق خلأهای موجود میان عناصر بصری در طبیعت و ساخته‌های بشر را در ساختارهایی تازه تکمیل کند، تا به این ترتیب به هدف اصلی خود، که آرام‌سازی و هماهنگی با محیط است، دست یابد (Mozafarikhah & Kafshchian Moghadam, 2012)». در مجموع به‌طور خلاصه می‌توان چنین بیان داشت: درک ویژگی‌های تصویری دیوارنگاری‌ها در محیط‌های شهری نیاز به ادراک صحیح از نحوه طراحی عناصر شکل‌دهنده اثر و به‌کارگیری ارتباط

منطقی بین آثار، در تعامل با سه عنصر اصلی، مخاطب، محیط و معماری حاکم بر فضا دارد. هرچند این خصوصیات مثبت در صورت ساده‌انگاری و بی‌توجهی به عنصر کیفیت و جذابیت در اثر، به‌مرور زمان به عوامل منفی تبدیل می‌شوند و می‌توانند دیوارنگاری را به اثر بصری خنثی و حتی زائدی تبدیل کنند؛ اما توجه کافی به ظرفیت‌های یادشده می‌تواند به بهره‌برداری مطلوب از اثر دیوارنگاری در طول زمان منجر شود.

نقش و کارکرد دیوارنگاری شهری

«دیوارنگاری به دلیل نحوه ارائه و ارتباط با مخاطب، کارکردهایی وسیع و عمیق دارد. دیوارنگاری را علاوه بر یک عرصه هنری می‌توان به‌عنوان یک عامل ارتباطی تلقی کرد و از این منظر، هر دیوارنگاری یک رسانه است که از طریق زبان تصویر و گاه ترکیب آن با نوشتار، پیام خود را منتقل می‌کند» (Zangi et al., 2016). دیوارنگارها با توجه به ماهیت ارتباطی خود، قابلیت‌های فراوانی در ایجاد هویت ویژه مکانی، تقویت سواد بصری و تبیین ساختارها و ارزش‌های زیباشناختی، جامعه‌شناختی، روان‌شناختی، مسائل فرهنگی، هنری، سیاسی و ... جامعه دارند. همچنین به واسطه ارتباط مستقیم خود با ویژگی‌های کالبدی، بصری و معنایی فضاهای شهری، در ادراک و ارزیابی شهر و محیط‌های شهری از جایگاه ویژه‌ای برخوردار می‌باشند که می‌تواند تأثیر بارزی در فعال‌سازی و پویاسازی فضاهای شهری داشته باشند. در واقع در یک نقاشی دیواری شهری که معیارها و کیفیات تجسمی و همچنین ویژگی‌های معماری محیط و موقعیت و شرایط فضای شهری در آن ملاحظه و منظور شده باشد، «هنرمند تنها به بازگو کردن یک روایت تصویری و اجرای ایده‌آل چند پرسوناژ در یک فضای دو بعدی و یا سه بعدی بسنده نمی‌کند. او تلاش می‌کند تا با به خدمت گرفتن قابلیت‌های تجسمی مکان و زمان محاط بر اثر، فضایی منحصر به فرد ایجاد نماید؛ فضایی که مخاطب در مقابل آن تنها نقش یک مخاطب منفعل را ایفا نمی‌کند، بلکه می‌تواند با انتخاب زمان، مکان، موقعیت و وضعیت خود نسبت به اثر، در معنا بخشیدن به آن شرکت نماید» (Kafshchian Moghadam, 2004).

دیوارنگاری شهری به عنوان یکی از گونه‌ها و شاخه‌های هنرهای تجسمی، براساس ماهیت وجودی‌اش و نوع ارتباط و وابستگی‌اش به دیوار و معماری و فضاهای شهری، دارای کارکردهای متنوع و گسترده‌ای در وجوه و ابعاد گوناگونی است که در حوزه‌های مختلفی چون هنرهای تجسمی، معماری، شهرسازی و حتی علوم اجتماعی و ارتباطات قابل بررسی و تحقیق است. البته در بسیاری از جوامع و کشورها هنر دیوارنگاری علاوه بر کارکردهای مختلف و اهداف گوناگون، به جهت القای ارزش‌ها، فرهنگ، آداب و رسوم، تاریخ و حتی گاه برای انجام تبلیغات سیاسی نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. ولی به‌طور کلی کارکردهای نقاشی‌های دیواری، به‌طور عمده بیشتر در جنبه‌های زیباشناختی، هویت‌بخشی و ارتباطی و کاربردی قابل ارزیابی و دسته‌بندی است.

همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، بررسی ظرفیت‌ها و توانمندی‌های هنر دیوارنگاری به‌عنوان یک هنر عمومی در زمینه انتقال معنا و پیام به جامعه و ارتباط آن با حوزه‌های مهم هنر، معماری و شهرسازی و علوم ارتباطات اجتماعی نشان می‌دهد که این هنر در زمینه‌های مختلفی از جمله بازآفرینی و بازنمایی ارزش‌های فرهنگی و همچنین در زمینه هویت‌بخشی به فضاهای شهری، از قابلیت‌های ویژه‌ای برخوردار است و می‌تواند از طریق ارائه پیام‌های معرفتی و زیباسازی و لطیف‌سازی محیط کالبدی شهرها ایفای نقش کند. در واقع این هنر «بر مبنای ظرفیت‌های موجود در آن، همواره به‌عنوان عرصه‌ای مهم برای بیان دیدگاه‌ها، مواضع و بنیان‌های فرهنگی به‌شمار رفته است. عمومیت نسبی آثار دیوارنگاری و توانایی این آثار در بیان قوی پیام، همواره به آنها اهمیت و کاربردی فرهنگی داده است. نقش فرهنگی و هنری دیوارنگاری از طریق زیبایی و جلوه‌بخشیدن به فضای شهر و بیان مفاهیم موردنظر صورت می‌پذیرد. انتقال پیام در آثار دیواری به دلیل نمایش عمومی پیوسته آن و نیز برخورداری از زبان تصویر که به نسبت دیگر ساختارهای ارتباطی از اشتراک و فراگیری بیشتری برخوردار است، شکلی عمومی و فراگیر دارد» (Zangi et al., 2016).

هویت و تشخیص‌بخشی به نماها و فضاهای شهری یکی از مهم‌ترین اهدافی است که می‌تواند به واسطه دیوارنگارها تحقق یابد. به‌ویژه که شهرهای امروزی عرصه منازعات فرهنگی و هویتی‌اند که چه به واسطه ساخت و سازهای غیراصولی و بدون توجه به مباحث زیباشناختی و هماهنگی با قواعد شهرسازی و چه به واسطه اختلاط فرهنگ‌های غیر بومی، هویت‌های چندگانه در شهرها پدید آمده است. «چندگانگی در فرهنگ و تمدن‌های اسلامی، ایرانی و غربی باعث شده است تا رویکردها و مبانی نظری توسعه فرهنگی شهرها به‌صورت عینی، در قالب معماری و شهرسازی و به‌طور ذهنی در رفتارها و اندیشه‌ها به‌عنوان ارزش‌های فرهنگی با یکدیگر تعارض‌هایی را در شهر

ایجاد نماید» (Shafi'i Kamalabad, 2012). از این رو دیوارنگاری با ماهیت بصری و ارزش‌های فرهنگی که در ذات خود دارد می‌تواند نقش مهمی در امر هویت‌بخشی اجتماعات شهری ایفا کند؛ هرچند تحقق این مسأله مستلزم اصلاح نگرش‌ها و تبیین سیاست‌های شهری و فرهنگی مناسب و همچنین فراهم آوردن بسترها و زیرساخت‌های لازم در این خصوص است.

شکل ۹. نقاشی دیواری شهری

برگرفته از: <https://alittleelbowroom.com/2022/03/>

هدف مهم دیگر نقاشی‌های دیواری شهری، ارتقاء فرهنگ بصری و تجسمی صحیح در شهروندان است. چرا که عموم شهروندانی که در یک شهر زندگی می‌کنند، تلقی عامی از زیبایی دارند، در حالی که متخصصان می‌توانند تلقی خاص‌تری از زیبایی را به زبانی عامیانه و در قالب یک اثر شهری در معرض دید شهروندان قرار دهند. با توجه به اینکه دیوارنگاره شهری تصویری پیش‌بینی شده، سنجیده شده و طراحی شده است که با هدف دیده شدن و موثر بودن اجرا می‌شود، فراتر از تصاویر بی‌هدف و اتفاقی که در حین ساخت کالبد شهری به وجود آمده‌اند، می‌تواند بر روی مخاطبان اثر بگذارد. از این منظر، نقاشی دیواری را نباید به عنوان رشته و شاخه هنری که تنها رسالتش تزئین و یا ابلاغ یک پیام است، پنداشت؛ بلکه ضمن توجه به ویژگی‌های نقاشی دیواری و تاثیرات بصری آن در ارتباط با محیط و مخاطب، بایستی آن را به عنوان یک هنر چند وجهی و همگانی که توانسته گرایش‌های دیگر هنری را در خود تجربه نماید و از قابلیت‌های بصری محیط استفاده نماید، در نظر داشت. هرچند بازدهی و خوانش اثر هنری به سواد بصری عمومی جامعه و ادراک بصری مخاطب وابسته است؛ اما آثار دیواری به دلیل ساختار عمومیت یافته‌شان، نسبت به دیگر هنرهای تجسمی شرایط بهتری در برقراری ارتباط با بدنه جامعه دارند و می‌توانند در رشد و ارتقا سواد بصری جامعه نقش ایفا کنند. اما در این میان سهم و نقش طراح و هنرمند غیرقابل انکار است؛ «بدین معنا که هنرمند در ساختار چند بعدی نقاشی دیواری، با گزینش مناسب‌تر عناصر و کیفیات بصری، بهترین هارمونی در محیط و بدیع‌ترین زوایای دید را در ارتباط با خط افق و محورهای دیداری محیط و مخاطب ابداع و خلق می‌نماید. بدین ترتیب، می‌توان ادعا نمود که در صورت بهره‌برداری از دانش لازمه و درک چگونگی بهره‌گیری از کیفیات بصری محیط، می‌توان از یک سو به اهداف زیبایی‌شناختی، تزئینی و کاربردی این هنر چند بعدی دست یافت و از سوی دیگر، در تعاملی فعال با مخاطب، اثر و مخاطب را در فضایی واحد و هارمونیک قرار داد. این گونه شاید بتوان ضمن زیبا ساختن محیط بصری، فضایی دلنشین برای مخاطب ایجاد نمود و او را در مقابل اثری قرار داد تا با انتخاب موقعیت مکانی و زمانی و وضعیت زاویه‌ی دید خود، در معنا بخشیدن به اثر شرکت کند» (Khafshchian Moghadam, 2006).

بنابراین دیوارنگاری شهری به عنوان یک هنر شهری با پشتوانه‌های چشمگیر تاریخی، هنری، فرهنگی و اجتماعی، «به ارتقای کیفیت‌هایی از قبیل ایجاد حس مکان، ایجاد حس زندگی اجتماعی و مشارکت مردمی، ایجاد سرزندگی و بالابردن کیفیت زندگی شهری،

بالا بردن حس هویت برای شهروندان، آشکار کردن ارزش‌های فرهنگی، تاریخی و خلاقیت، ایجاد فرصت‌هایی برای توسعه اقتصادی (توریسم)، ایجاد تنوع و نوآوری و ابتکار منجر می‌شود» (Ghyasvand, 2018).

از این رو ضمن توجه به ساختار بیانی سازه‌های معماری و ماهیت تجسمی فضاهای شهری، دیوارنگاری به عنوان یک رسانه تصویری موثر، در صورت توجه و رویکرد مدیریتی تخصصی و کارشناسانه، می‌تواند بسیاری از مقاصد و اهداف فرهنگی و اجتماعی شهری را محقق سازد و علاوه بر کارکردهای تزئینی و زیباسازی محیط‌های شهری، قابلیت‌های ارتباطی آن در اختیار پیام‌ها و محورهایی که باید به جامعه منتقل شوند، قرار گیرد.

شکل ۱۰. نقاشی دیواری شهری

برگرفته از: <https://barbarapicci.com/2022/09/16/streetart-adrien-martinetti-ajaccio-corsica-france/>

شهر زیبا و زیبایی شهری زمانی حاصل می‌گردد که ساختمان‌ها، خیابان‌ها، علائم و تابلوهای شهری، المان‌های محیطی و به طور کلی همه‌ی عناصر تجسمی کالبد شهری که در ایجاد و شکل‌دهی این منظر شریک هستند، به درستی ایجاد و در جایگاه مناسب خود قرار گرفته باشند. اما شهر زیبا واجد چیزی بیش از مجموعه ساختمان‌ها و فضاهای ساخته و غیرساخته شده است، یعنی در آن علاوه بر پهلوی هم‌گذاری هوشمندانه و حساب‌شده اجزاء سازنده‌ی یک شهر یعنی: ساختمان‌ها، خیابان‌ها، معابر عمومی، پارک‌ها، فضاهای سبز و به‌طور کلی همه‌ی فضاهایی که در فرم و شکل محیط و منظر شهری موثر هستند، لازم است به لحاظ احساسی و روحی نیز موجبات آرامش، آسایش و رضایت‌مندی شهروندان در آن دیده و فراهم شده باشد. در این میان، هنر و آثار هنری شهری که در ساحت و تعامل با جوامع شهری شکل می‌گیرند، می‌توانند نقش و سهم به‌سزایی در تحقق این مهم داشته باشند. از سویی، تولید هنرهای شهری عمومی بر پایه نگرش‌ها و باورهای رایج در جامعه صورت می‌گیرد و این مسئله می‌تواند در فرآیند تولید و خلق آثار هنری شهری نمود پیدا کند و منجر شود هنرهای عمومی از جمله دیوارنگاره‌ها تابعیت بیشتری نسبت به معیارهای هویتی و ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی داشته باشند. به عبارتی، همانگونه که ساختار کالبد شهری تحت تأثیر شاخصه‌های اقلیمی و ویژگی‌های جغرافیایی شکل می‌گیرد و گسترش می‌یابد، هنرهای شهری، خاصه دیوارنگاره‌ها، نیز که به‌عنوان عناصر واسطه میان کالبد شهری و فضای معماری با فضاهای فرهنگی و هویت اجتماعی شهر عمل می‌کنند، می‌توانند در راستای تعالی این دو ساحت حرکت کنند و برای هماهنگی و همسان‌سازی آن‌ها به کار گرفته شوند.

چنانچه شرح آن رفت، هنر نقاشی دیوارگی گونه‌ای از انواع هنرهای تجسمی است که در حین ارتباط و تعاملش با رشته‌ها و حوزه‌های مختلفی چون معماری و شهرسازی، ابعاد، قابلیت‌ها و کارکردهای متعدد و گوناگونی دارد که از منظرهای مختلف قابل تأمل و بررسی است. دیوارنگاری شهری به‌موجب ماهیت عمومی و ظرفیت ارتباطی و استقرارش در محیط‌های شهری، امکان بیان و انتقال گسترده پیام در آثار و فضاهای شهری را فراهم می‌آورد و ضمن این که در امر هویت‌بخشی، به اشاعه، تحکیم و بازآفرینی هویت شهری نیز کمک می‌کند. همچنین دیوارنگاری، علاوه بر کارکرد تزئینی و زیباسازی فضاهای شهری، می‌تواند ضمن کنترل و کاستن ناهنجاری‌ها و آلودگی‌های بصری، به عنوان عامل مهمی به منظور تلطیف بناها و سازه‌ها، ایجاد حس آسایش و آرامش بصری، آفرینش زیبایی و هماهنگی شکل و ریتم در آثار معماری و زیباسازی شهری نقش ارزشمندی ایفا کند. این رشته هنری، اگر به درستی شناخته شود و به اجرا درآید، این قابلیت و توانایی را در خود دارد که حین تلفیق با هنر معماری و شهرسازی، ضمن خلق فضاهای زیبا و خلاقانه، با مایه‌های فرهنگ و هنر قومی شهرها درآمیزد و به آن‌ها ارزش و اعتبار والایی ببخشد. اما از آنجا که دیوارنگارها در تعامل همسان و هماهنگ با مخاطب، محیط، معماری، فضای فرهنگی، تاریخی و اجتماعی شهری به وجود می‌آیند، باید در آفرینش آن‌ها امر پژوهش به عنوان مرحله‌ای الزامی و ضروری در زمینه‌ها و حوزه‌های مرتبط اشاره شده، مورد توجه قرار گیرد تا ضمن بهره‌گیری از قابلیت‌های این هنر و ترکیب و امتزاج آن با فکر، ذوق و خلاقیت هنرمند دیوارنگار، همراه با سیاست‌گذاری هوشمندانه و مدیریت صحیح شهری، نقش بسزایی در بهبود و اصلاح بسیاری از ناهماهنگی‌های بصری و ساختاری در جوامع شهری، خصوصاً شهرهای بزرگ، بی‌نظم و شلوغ ایفا کنند.

References

- Abdolhoseyni, A. (2005). Neshane-ha-ye Tasviri va Edrak-e Basari [Visual Symbols and Visual Perception]. *Honar-Ha-Ye Tajasomi*, (23), 62-65. (In Persian) Url: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/192130/>
- Bakhtiari, Gh. (2019). Naghsh-e Manzar-e Shahri bar Hoviyat-e Makani baTa'kid bar NaghashiDivari [The Role of Urban Landscape on spatial identity with Emphasis on Mural]. Paper presented at the Proceedings of the 3th International Conference on Civil Engineering and Architecture in 21st Century Urban Management. Tabriz, Iran. (In Persian) Url: <https://civilica.com/doc/978692/>
- Dosti,R. (2010). Naghsh-ha-ye Cheshmnavaz bar Diavar-e Shahr [Effects Eye-catching on the Walls of City], *Journal of Architecture and Culture*, 12(42), 68-71. (In Persian) Url: <https://www.magiran.com/volume/59247>
- Ebrahimi, S. (2017). Check mural art in beautifying the urban environment (Environmental Graphic), The 2th International Conference on Civil Engineering, Architecture and Urban Design. Bangkok, Thailand. (In Persian) Url: <https://civilica.com/doc/679636>
- Eris, B., & Karimi Moshaver, M. (2018). A Conceptual Model of Semantic Interaction between Art and Urban Space, *Bagh-e Nazar*, 15(66), 5-16. (In Persian) Doi: 10.22034/bagh.2018.76897
- Eslami Rad, Gh., & Ghasemi, Y. (2011). NaghshvaAhmmiyat-e Mobleman-e ShahridarSamandehivaZibasazi-ye Fazaha-ye Gardeshgari-ye Shahri [The Role of Urban Furniture in Organizing and Beautifying Urban Tourism Spaces]. *Hamayesh-e Gardeshgari va Tusea'-ye Paydar*, Hamadan, Iran. (In Persian) Url: <https://civilica.com/doc/127086/>
- Ghyasvand, A. (2018). The Attitude of Tehran's Citizens regarding Wall Paintings throughout the City: An Empirical Study of Disctrict 19, *BarnamehriziTusea-ye ShahrivaMantagheae*, 3(4), 67-98. (In Persian) Doi: <https://doi.org/10.22054/urdp.2018.27469.1082>

- Golkar, K. (2008). Conceptual Evolution of Urban Visual Environment; From Cosmetic Approach through to Sustainable Approach, *Journal of Environmental Science*, 5(4), 95-114. (In Persian) Url: https://envs.sbu.ac.ir/article_96898_80bed0857e05e44c43fc0fc9950ae79b.pdf
- Haghighat bin, M., Pourjafar, A., & Pourjafar, S. (2013). Analyze Performance Wall Painting in Space Underground Urban Spaces, *Journal of Art Research*, (1), 119-122. (In Persian) Url: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/995462/>
- Haghighat Naeeni, Gh. (1999). Jostari dar Naghashi va Ta'sir-e An Dar Shahrsazi [An Essay on Painting and Its Impact on Urban Planning]. *Honarnameh*, (3). (In Persian)
- Jalalifar, F. (2010, October 5). *Az Tarikhnegari ta Divarnegari-ye Tarikhi [From historiography to historical mural]*. Rozname Shargh. (In Persian) Url: <https://cdn.sharghdaily.com/servev2/Lh2DL15w9Bs7/i1kub06DEUw./14.pdf>
- Kafshchian Moghadam, A. (2006). Chegoneh Yek Naghashi Divari Ra Samandehi Konim? [How to organize a mural?]. *Honar-Ha-Ye-Tajasomi*, (25), 42-49. (In Persian) Url: <https://ensani.ir/fa/article/9505/>
- Kafshchian Moghadam, A. (2004). Baresi-ye Vijegiha-ye Naghashi Divari [Scrutiny the characteristics of mural]. *Honar-Ha-Ye-Ziba*, 20(20), 67-78. (In Persian) Url: https://journals.ut.ac.ir/article_10704.html
- Kashir, M., & Kafshchian Moghadam, A. (2020). Investigating the effect of visual qualities of the environment on murals, *Paykareh*, 9(19), 43-51. (In Persian) Doi: <https://doi.org/10.22055/PYK.2020.15951>
- Mahmoudi, M., & Eslami, L. (2012). Hoviyat dar Sima-ye Rozane va Shabane-e Shahri [Identity in the Daily and Nightly Urban Landscape]. *Memari va Farhang*, (49), 42-46. (In Persian)
- Maleki, L., & Habibi, M. (2011). Evaluating the Environmental Quality in Urban Neighbourhoods (Case Study: Chizar Neighbourhood, Tehran), *Journal of Architecture and Urban Planning*, 4(7), 113-127. (In Persian) Doi: 10.30480/aup.2012.166
- Ma'rofi, S., & Ansari, M. (2014). The Effects of Townscapes in the Place Attachment Case Study: Nārmak Area in Tehran. *Hoviyat-e Shahr*, 8(18), 39-46. (In Persian) Url: <https://civilica.com/doc/986312/>
- Mohammad beygi, M. (2009). Naghashi Divari [Mural Painting]. *Intertational Journal of Construction and Building*, (59), 70-73. (In Persian) Url: <https://www.magiran.com/paper/623928/>
- Mohammadi, M. (2016). Motale'a va Baresi-ye Ab'ad-e Zibashenakhti-ye Naghashiha-ye Divari dar sath-e shahr-e Tehran [Study and Investigation of the aesthetic dimensions of Murals in Tehran City]. (research plan) *Markaz-e Motaleat va Barnamehrizi-ye Shahr-e Tehran*. (In Persian) Url: <https://noandishaan.com/18191/>
- Moradi, S. (2007). Integration of public art and its integration in urban space. *Bagh-e Nazar*, 4(8), 81-90. (In Persian) Url: https://www.bagh-sj.com/article_58.html
- Mozafarikhah, Z., & Kafshchian Moghadam, A. (2012). The usage of minimal Art in City Environmental Graphic Emphasizing on Urban Graffiti in the Cities of Iran. *Negareh*, 7(22), 85-102. (In Persian) Url: https://negareh.shahed.ac.ir/article_50.html
- Pakzad, A. (2013). Daramadi bar Naghsh-e Divarnegare-ha dar Hoviyat-e Shahri-ye Ensangara [An Introduction to the Role of Murals in Humanistic Urban Identity]. *Pajouhesh-e Honar*. (1), 4-5. (In Persian) Url: <https://www.magiran.com/p1136689>

- Ravardrad, A., & Soofi, M. (2018). Introducing a Mixed Method for the Analysis of Urban Visual Culture texts; A Case Study on a Mural at Vanak Square, Tehran, *Journal of Iranian Cultural Research*, 12(4), 75-103. (In Persian) Doi: <https://doi.org/10.22035/jicr.2020.2190.2701>
- Rafi'yan, M., Moayedi, M., & Salmani, H. (2014). Sanjesh-e Ehsas-e Ammiyat-e ShahrivandanbaEstefadeaz Moa'lefe-ha-ye Manzar-e Shahridar Mahale-ye Evin, [Measuring Citizens' Sense of Security using urban landscape components in Evin Neighborhood]. *Olom-e Joghrafiyai*, 10(21), 33-59. (In Persian) Url: https://journals.iau.ir/article_528407_e47d5070add1031bf65ccf3387748921.pdf
- Sajadzadeh, H., Karimi Moshaver, M., & Vahdat, S. (2017). Environmental Visual Graphic in Urban Spaces with Emphasis on Graffiti, Case Study: Tehran, *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 10(19), 107-118. (In Persian) Url: https://www.armanshahrjournal.com/article_50453.html
- Shafi'i Kamalabad, S. (2012). *Mabani-ye Nazari-ye Tusea-ye Farhangi-ye Shahrha [Theoretical foundations of cultural development of cities]*. Tehran: Teesa Publications. (In Persian) Url: <https://civilica.com/doc/309162/>
- Zangi, B. (2016). Application of Urban Wall Painting in Achieving Human-Oriented Urban Landscape. *Manzar*, 35(8), 40-49. (In Persian) Url: https://www.manzar-sj.com/article_43488_c1507350b6a80b714a6bb6a61fe18fab.pdf
- Zangi, B., & Ahmadi, S. (2017). The study of Identifying Functions of Mural Painting in an Iranian- Islamic city. *Honar-ha-ye Sanaei-ye Eslami*, 1(1), 39-46. (In Persian) Url: <http://jih-tabriziau.ir/article-1-41-fa.html>
- Zangi, B., Ayatollahi, H., Tavusi, M., & Fahimifar, A. (2012). Studying the Communicative Capacities of Mural Paintings (Comparison of the Communication System of Mural Painting and Paintings on Canvas). *Nemeh Honar-ha-ye-Tajasomi*, (10) 43-62. (In Persian)
- <https://25gramos.com/mehdi-ghadyanloo/>
- https://www.huffpost.com/entry/mehdi-ghadyanloo_n_5399206
- <https://no.pinterest.com/pin/168533211049883984/>
- <https://www.wmldesign.it/street-art-grandi-murales-iran/>
- <https://no.pinterest.com/pin/168533211049883994/>
- <https://alittleelbowroom.com/2022/03/>
- <https://barbarapicci.com/2022/09/16/streetart-adrien-martinetti-ajaccio-corsica-france/>